

KALUNDBORG ARKÆOLOGI FORENING

28. årgang nr. 1, januar 2015

FORMANDENS ORIENTERING

Siden sidst

Efteråret har igen været en travl og interessant tid for foreningen. Mange medlemmer deltog i de tre spændende museumsforedrag af arkæologisk interesse, nemlig Martin Pavóns foredrag om B17-bombeflyvet Mad Money II (hvis nødlandingssted på Asnæs vi havde hjulpet ham med at finde), Claus Feveiles foredrag om Ladbykongen og Josefine Franck Bicans foredrag om kongspladser og kultpladser fra Tissø til Uppsala (som vi har hjulpet hende med at udgrave). En del medlemmer deltog også i SDA's Sjællandstræf med spændende foredrag om udgravningerne ved Femern Bælt-forbindelsen og om helleristninger.

I september havde vi besøg af Gl. Sorø Amts Arkæologiforening, hvor programmet omfattede Vestborgen, vores middelalderudstilling, flint fra Asnæs, fortidsminderne i Asnæs Forskov, Havnemark m.m.

På udgravningsfronten blev den middelalderlige pigstensbelægning under Adelgade frilagt, og det overliggende lag jord (ca. 200 spande) sendt til os til vandsoldning for at finde daterende materiale. Vi fandt 230 små potteskår der nok bekræfter Martin Pavóns teori om at vejen er anlagt omkring 1350, måske af Valdemar Atterdag. Derudover fandt vi 10 kg knogler, 30 uidentificerbare rustne jerngenstande, lidt kammageraffald, nogle fragmenter af glas, dele af tre dobbeltkamme (hvoraf en havde cirkel og prik-ornamentik), en spids træpind og to perler fra rosenkranse – en af træ og en af ben/tak.

I november besøgte vi Rensborgparken ved Novo hvor museet er i gang med en forundersøgelse. Der er fundet 4-5 midtsulehuse og anlæg såsom stolpehuller og gruber samt kulturlag med flint, keramik og knogler, der foreløbig fortolkes som tidligt neolitiske. Det er sandsynligt at vi vil blive bedt om at hjælpe med udgravningen af de fundne kulturspor, der skal foretages inden marts 2015. Vi deltog også i udgravningen af en dobbeltgrav på kystskrænten ved Røsnæs.

Endelig kan nævnes julefrokosten med forudgående overlevelsestur til ti gravhøje ved golfbanen, hvoraf en del ligger i private haver!

Samarbejde med arkæologiforeningerne inden for Vestmuseum

Diskussionerne på bestyrelsesniveau fortsætter – læs mere i Jens' artikel her i bladet. Som et konkret bidrag til samarbejdet har formanden for Gl. Sorø Amts Arkæologiforening skrevet en artikel til vores medlemsblad om flint langs kysten fra Reersø til Røsnæs.

Arkæologiforeningens hjemmeside

Orienteringerne er nu tilgængelige på hjemmesiden sammen med artikler skrevet af medlemmer. Se Vestmuseum.dk. Vælg ”Besøgssteder”, derefter ”Kalundborg Museum”, ”Museumsforening” og ”Kalundborg Arkæologiforening”. Eller søg på nettet efter Kalundborg Arkæologiforening.

Generalforsamling

Hvis der er nogen der har forslag til behandling, bedes disse indleveret til formanden senest 8 dage inden generalforsamlingen. Eftersom museumsfusionen nu er på plads, er det på tide at opdatere foreningens vedtægter. Samtidig skal Museumsforeningens vedtægter opdateres for at præcisere Arkæologiforeningens tilhørsforhold. I får et udkast til de nye vedtægter inden generalforsamlingen.

Kommende aktiviteter (se mere herom andetsteds i medlemsbladet eller i januarnummeret af Museumsforeningens nyhedsblad*):

- 3. februar: Udflugt til Nationalmuseet
- 6. februar: Åbning af særudstilling om danefæ på Kalmus*
- 12. februar: Foredrag v/ Minna Kragelund*
- 21. februar: Kystrekognoscering
- 26. februar: Generalforsamling
- 12. marts: Foredrag v/ Nils Engberg
- 21. marts: Kystrekognoscering
- 7. april: Foredrag v/ Martin Pavón
- 9. april: Museumsforeningens generalforsamling*
- 19. april: Kystrekognoscering
- 26. april: SDA's Årsmøde
- 30. april: Afsløring af Kalundborg Korsriddertapet*
- 7. maj: Foredrag v/ Jens Henrik Koudal*

David Barry

UDFLUGT TIL NATIONALMUSEET

Tirsdag den 3. februar 2015

Formålet med udflugten er at besøge Den Kgl. Mønt- og Medaille-samling for at høre om deres daglige arbejde og forskning. Selve udstillingen er lukket for tiden, men vi kommer alligevel til at se mange fine mønter og møntskatte med seniorforsker Jens Christian Moesgaard som guide. Samlingen omfatter over ½ mio. genstande. Det er således landets førende samling af betalingsmidler, medaljer og andre genstande relateret til betalingsmidler fra hele verden.

I 700-tallet blev der i Ribe for første gang præget mønt inden for det nuværende Danmark, mens Hedeby prægede mønt fra 800-tallet. Harald Blåtand menes at stå bag den første kongelige udmøntning i Danmark, men først med Svend Tveskæg (ca. 995) kom den danske konges portræt til at pryde mønten. "Anno domini"-mønten er den første danske mønt med årstal, fra 1234 (MCCXXXIII).

Vi vil fokusere på mønterne fra vikingetid og op til 1400-tallet og se på møntfund i udstillingerne om Danmarks Oldtid og Middelalder, heriblandt det lille vikingetidsskattefund fra Lerchenborg og andre af

de mange møntskatte fra Kalundborgegnen. Vi ser også på museets nyåbnede udstilling om nye fund (danefæ), hvoraf de fleste er fremkommet takket være privates metaldetektorbrug. Vi kommer ligeledes "bag linjerne" og hører om Møntsamlingens daglige arbejde med nye fund samt forskning, blandt andet i de mange spændende møntfund fra Tissø såsom denne mønt fundet ved Fugledegård.

Det praktiske: Transporten foregår med tog fra Kalundborg kl. 09.58 for egen regning. Vi går de ca. 700 m fra Hovedbanegården til Nationalmuseet med ankomst ca. kl. 11.45. Man kan også tilslutte sig gruppen her. Vi starter med at bruge ca. 40 minutter på en anden del af Nationalmuseet, hvorefter vi spiser vores medbragte mad.

Gennemgangen af Møntsamlingen med Jens Christian Moesgaard begynder kl. 13.00. Vi tager toget tilbage til Kalundborg kl. 15.56 eller kl. 16.24 med ankomst kl. 17.21 eller kl. 17.43.

Tilmelding: Senest den **29. januar** (men helst inden) til formanden per e-mail David@Barry.DK eller telefon 5956 5660 / 4082 8024.

David Barry

NOGET OM SKIVEØKSER

Især med henblik på Stammebådspladsen

I 2008 og 2009 udgravede 18 medlemmer af Kalundborg Arkæologiforening 335 kvadratmeter af en boplads med et stort flint- og knogleinventar. Pladsen ser ud til overvejende at kunne dateres til Ertebøllekulturen. Den redskabstype, der blev fundet flest af, er skiveøkser. Der er hjembragt mere end 350 skiveøkser, altså i gennemsnit godt og vel én per kvadratmeter. Økserne er ved at blive gennemgået og registreret, og vi vil derfor løbende forsøge at bringe nogle resultater her og i kommende numre af medlemsbladet.

Skæftet skiveøkse fra Stammebådspladsen. Skæftningen er udført af arkæolog, naturvejleder og flintesmed Søren Moses, Tadre Mølle. Fremstillet på bestilling til Kalundborg Arkæologiforenings store særudstilling "Stenalderjægere ved Kalundborg Fjord" i 2010 om Stammebådspladsen fra Ertebøllekultur ved den fossile Kalundborg Inderfjord. Skæftet er af hassel, og surringen er skåret af remmesæl.

Noget om skiveøkser

I fundmaterialet fra de ældste stenalderkulturer i Danmark indgår der tilsyneladende overhovedet ingen økser, hverken af flint, andre stenarter eller hjortetak. Det hænger sikkert sammen med, at datidens rensdyrjægere ikke havde behov for at gøre denne opfindelse.

Menneskene, der eksisterede i Danmark i Hamburg- (ca. 13.500 - ca. 11.500 f.Kr.), Federmesser- (ca. 12.400 - ca. 11.200 f.Kr.), Bromme- (ca. 11.500 - ca. 10.400 f.Kr.) og Ahrensburgkulturen (ca. 10.900 - ca. 9.000 f.Kr.), levede i størstedelen af dette lange tidsrum i et træløst eller træfattigt tundraklima. Ganske vist bredte der sig skov i den klimatisk mildere Allerødtid (ca. 11.800 - ca. 10.600 f.Kr.), der dateringsmæssigt i store træk svarer til Federmesser- og Brommekulturen. Men kulden vendte tilbage og medførte skovens tilbagegang, åbenbart uden at øksen havde nået at blive opfundet. Fra Ahrensburgkulturen er der dog kendskab til kraftige flækker, der har større uregelmæssige afsprængninger langs kanterne, som kan tyde på, at de har været anvendt som en slags huggeredskaber.

På bopladsen Bonderup (Fischer, 1982) er der fundet en flintskive med to modstillede indhuggede kærve, kaldet en skaftlejeskive, som menes at have været en primitiv form for skæftet økse. Bonderupbopladsen er dateret til overgangen mellem Ahrensburg- og Maglemosekultur.

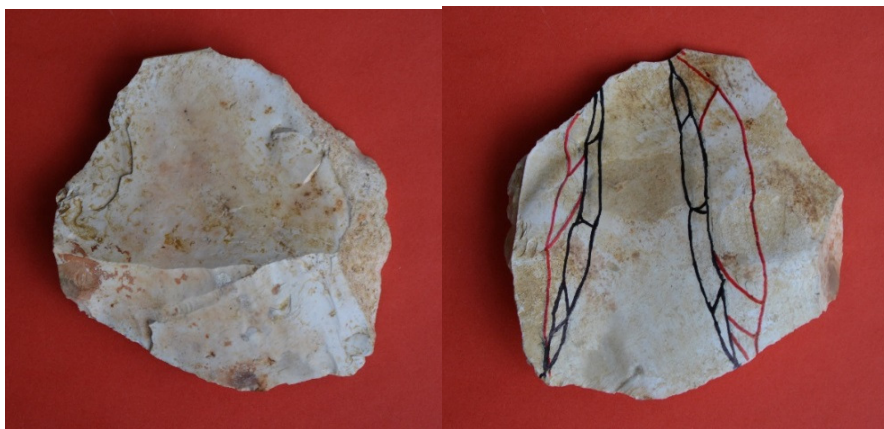
Det er først i begyndelsen af Maglemosekulturen (ca. 9.000 - ca. 6.400 f.Kr.), at egentlige økser begynder at optræde. Det sker i form af det, arkæologerne kalder skiveøkser. Man tager udgangspunkt i en afhugget flintskive af passende størrelse. Et velegnet stykke af den skarpe kant udvælges til at skulle fungere som økseæg, og med udgangspunkt i denne tildannes skiveøksen i øvrigt. Vi vil senere mere detaljeret se på hvordan.

Maglemosekulturens skiveøkser kan være vanskelige at skelne fra de langt yngre fra Ertebøllekulturen, men skiveøkserne i Maglemosekulturen er gennemgående større end dem i Ertebøllekulturen. De fleste måler 6-20 cm i længden, hvor Ertebøllekulturens skiveøkser måler 5-12 cm. Men med det betydelige overlap inden for længden er det ud fra det kriterium kun de længste økser, der kan bestemmes til at høre hjemme i Maglemosekulturen. På mere sikker grund er man med ekstremt lange skiveøkser. Den slags findes især i de flintrige egne i Sydsjælland og på Falster, hvor der er fundet skiveøkser med

en længde på indtil 28 cm, der tilsyneladende tilhører Maglemosekulturens sene del.

I såvel Maglemose- som i Ertebøllekulturen er fladhuggede skiveøkser den almindeligste type. Nordøstsjælland udgør dog en undtagelse, hvad angår skiveøkser i Ertebøllekulturen. Ved at studere fremstillingsmåden ganske nøje kan man imidlertid på en stor del af Maglemoseøkserne observere fremstillingsdetaljer, der adskiller dem fra Ertebølleøkserne. De fladhuggede Ertebølleøkser er ret konsekvent fremstillet på den måde, at sidekanterne, efter en indledende grov forberedende tilhugning af flintskiven, er det første, der tildannes. Denne tilhugning af kanterne sker fra skivens overside, også kaldet dorsalsiden. Det er nærmere betegnet flintskivens side modsat afspaltningsfladen med slagbulen. Denne flade side kaldes også undersiden eller ventralsiden. Kanthugningen kan være lettest at forstå, når man betragter øksen fra undersiden, idet man her kan se arrene efter kanttilhugningen (se næste billede).

Efter at sidekanterne er tildannet, gøres skiveøksen fladere og tyndere ved at afhugge afslag på tværs hen over oversiden. Det kan enten ske fra den ene eller fra begge sidekanter. Her ser man ofte, at Maglemosekulturens skiveøkser har fået yderligere en kanthugning efter fladhugningen eller afslutningsvis en kombination af skiftevis kanthugning og fladhugning. Her kan det lige indskydes, at der er en lille forskel i terminologien, afhængig af om man befinder sig i Jylland eller på Sjælland, hvilket afspejler sig i diverse publikationer. Jyske arkæologer har tradition for at bruge betegnelsen ”fladehugget” om denne type skiveøkser. De sjællandske arkæologer anvender betegnelsen ”fladhugget”. Sidstnævnte ud fra den begrundelse, at ”fladehugning” knytter sig til den velkendte fremstillingsteknik anvendt i dolktid og bronzealder til dolke, segle og andre tosidede ”fladehuggede” genstandstyper. ”Fladhugning” har til hensigt at gøre oversiden på skiveøksen mere flad.

Til venstre ses oversiden af en flintskive fra Stammebådspladsen. Til højre den flade underside af den samme skive. Bemærk slagbuler og slagfladeresten i stykkets kant til højre. Indtegnet på skiven med henholdsvis rød og sort ses to stadier af kanthugning foretaget fra oversiden. Efter tilhugningen af sidekanterne er øksen nu klar til den tværgående fladhugning af oversiden. Som type svarer det til økse nummer to fra venstre på næste foto.

Som nævnt optræder de egentlige skiveøkser først i begyndelsen af Maglemosekulturen, og de er dermed de ældste kendte danske økser. Det var faktisk på et relativt sent tidspunkt, man fandt ud af det. Fund af skiveøkser på Maglemosepladser blev gennem mange år opfattet som et resultat af, at der på samme lokalitet havde fundet aktiviteter sted i såvel Maglemose- som i Ertebøllekulturen, hvad der for så vidt ikke var noget i vejen for. Det var først med Axel Degn Johanssons undersøgelser i Barmosen (Johansson, 1971 og 1990), at det blev konstateret, at veltilhuggede skiveøkser befandt sig i sikre kulturlag sammen med andet materiale fra Maglemosekulturen.

I løbet af Maglemosekulturen dukker kerneøkser af flint op og bliver efterhånden helt dominerende som øksestype. Det er også her, at trindøkser af grønsten så småt dukker op i fundstoffet. Man har vurderet, at mængderne af velegnet tilgængeligt flint efterhånden var ved at være blevet opbrugt. Solide flintskiver til skiveøkser kræver som udgangspunkt temmelig store flintknolde, og tilhugningen indebærer et stort materialespild, som vi vil se senere. Derimod kan kerneøkser fremstilles af relativt små flintknolde, der ikke behøver at være

væsentligt større end den færdige økse. Kerneøksten har yderligere den fordel, at det er lettere at forny æggen ved ægafslag. Det ses derfor ofte, at kerneøkser er opskærpede, og de karakteristiske opskærpningsafslag kan findes der, hvor kerneøkserne blev anvendt og repareret. Skiveøkser er vanskeligere at opskærpe, især dem med bred æg. Skiveøkser med udbuede sider og smallere æg har lighedspunkter med kerneøkser og er lidt nemmere at opskærpe, men generelt har Ertebøllefolkene været tilbøjelige til at kassere en økse, når æggen var blevet for dårlig.

Helt af brug går skiveøksten dog ikke, og fremstillet på mere eller mindre tilfældige afslag findes den sporadisk gennem Maglemose- og Kongemosekulturen, og i ældre Ertebøllekultur glimrer den ligeledes stort set ved sit fravær.

Efter at have været næsten fraværende i hen ved 3.000 år får skiveøksten en betragtelig opblomstring i mellemste Ertebøllekultur. Man har vurderet, at årsagen til dette muligvis skyldes, at havstigningen har blotlagt nye ressourcer af flint. Produktionen af skiveøkser har fra og med mellemste Ertebølle-tid været særdeles omfattende, og på de store Ertebøllepladser kan der findes talrige kasserede eksemplarer, hvor der på de største af pladserne kan tælles mere end tusind mere eller mindre veltilhuggede skiveøkser.

Anvendelsen af skiveøkser fortsætter i ret stort omfang i tidlig Tragtbægerkultur, hvor en del af dem dog får et mere uregelmæssigt præg. De nyeste resultater i forbindelse med Femern Bælt-undersøgelserne har vist, at Ertebølletraditionen på adskillige områder fortsætter et stykke op i Tragtbægerkulturen. Skiveøkserne forsvinder imidlertid stort set igen i løbet af tidlig Tragtbægerkultur, men i dolktid og ældre bronzealder optræder de atter lidt hyppigere i ret primitive udførelser.

Arkæologerne opdeler skiveøkserne i forskellige typer ud fra den måde, de er fremstillet på. Man har tidligere været af den opfattelse, at fremstillingsmetoderne var kronologisk betingede, men det holder vist nok ikke helt stik.

Skiveøkser fra Stammebådspladsen. Til venstre ses en økse med indbuede sidekanter. Derefter en økse med lige, divergerende sidekanter, som ser ud til at være den mest udbredte type på Stammebådspladsen. Så følger en skiveøkse med lige og omtrent parallelle sidekanter. Yderst til højre ses en skiveøkse med en lige og en mere udbuet sidekant. De fire økser er alle kanthuggede fra oversiden, hvorefter denne er fladhugget på tværs af øksens længderetning.

Typer

Skiveøkserne kan, ud fra den måde de er fremstillet på, deles op i forskellige typer, hvor vi her som hovedprincip vil arbejde med følgende: kanthugget, asymmetrisk, fladhugget og atypisk. Fremstillingen af den fladhuggede type er tidligere beskrevet og illustreret.

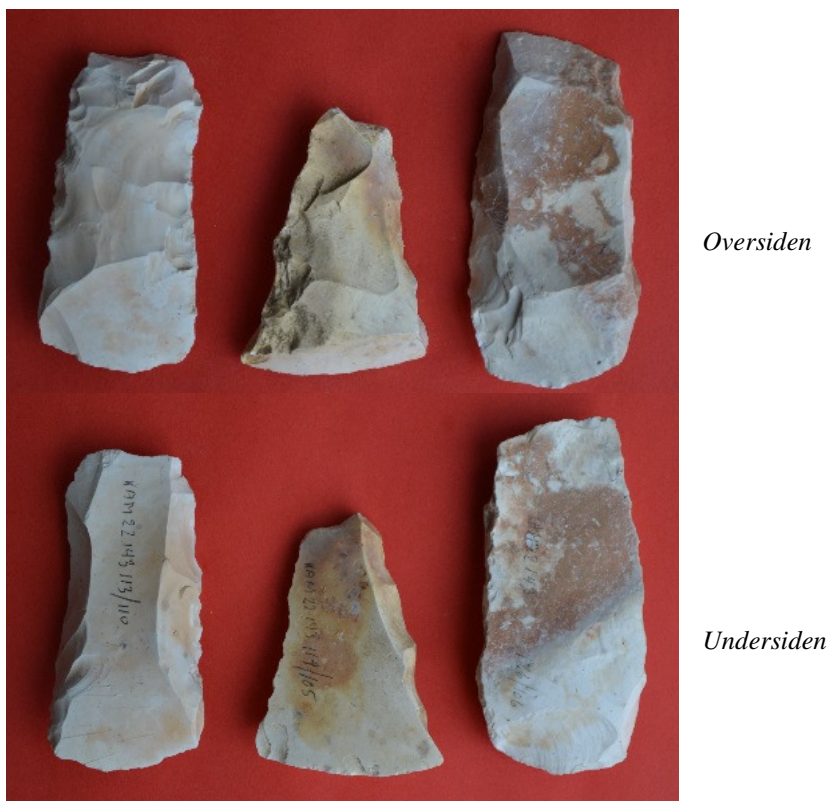
Betegnelsen kanthuggede skiveøkser anvendes kun om stykker, hvor begge kanthugninger er foretaget fra slagbulesiden. Den blev tidligere opfattet som en primitiv type, men i realiteten er den mest almindelig i sen Ertebølletid og i dyssetid. I Nordøstsjælland er det den dominerende øksetype på de sene Ertebølleboplads. I dette område er mange af skiveøkserne lavet af grov danienflint.

Asymmetriske skiveøkser er en mellemform mellem de kanthuggede og de fladhuggede. Det vil med andre ord sige, at den ene sidekant er kanthugget fra slagbulesiden, og den modsatte sidekant (den der er nærmest slagbullen) er kanthugget fra oversiden og dernæst fladhugget.

Skiveøkser af Havnelevtype er gennemgående små og skødesløst forarbejdet af tilfældige afslag. Ofte har man efterladt slagbulen siddende i det ene æghjørne. Havnelevøkser dateres til dyssetiden.

Skiveøkser kan også være forarbejdet af frostafsprængte flintskiver, som var et udmærket råstof til småøkser. De er almindelige i Maglemose-, Kongemose- og Ertebøllekulturen og kan let forveksles med ægte skiveøkser.

Skiveøkser, der ikke kan indpasses i systemet, kaldes atypiske.

Tre skiveøkser fra Stammebådspladsen: Fra venstre fladhugget, i midten asymmetrisk, til venstre kanthugget. På undersiden ses på den fladhuggede ar efter kanthugning af begge sidekanter, på den asymmetriske ses kun ar på den ene (højre) kant, og på den kanthuggede ses ingen ar langs sidekanterne.

Artiklen fortsættes i næste medlemsblad

Jens Nielsen

SAMARBEJDE

Bestyrelserne for Holbæk Arkæologiklub, Slaglosia i Slagelse, Gl. Sorø Amts Arkæologiforening og Kalundborg Arkæologiforening har indtil nu afholdt to møder, og det næste er planlagt til februar 2015.

Der er absolut ingen planer om, at de fire foreninger skal fusionere! Men vi vil gerne åbne for muligheder for at etablere samarbejder under forskellige former.

Bestyrelsernes første møde på Holbæk Bibliotek.

SKEMA

Alle medlemmer af Kalundborg Arkæologiforening, der er på foreningens e-mail-liste, har for nogen tid siden elektronisk modtaget et skema vedrørende "Amatørarkæologi i Vestsjælland". De øvrige skulle nu have modtaget skemaet med posten eller per ordonnans. Hvis du endnu ikke har fået udfyldt og afsendt skemaet, bedes du venligst gøre det snarest. **Lad dig ikke forskrække af skemaet, for det forpligtiger dig ikke til noget som helst.** Det er blot for at få en fornemmelse af, hvad der er af ressourcer, og hvilke former for aktiviteter medlemmerne eventuelt ville være interesseret i at deltage i. Det vil derfor være af stor værdi, at så mange som muligt, hvilket naturligvis vil sige alle, udfylder (har udfyldt) skemaet og sender (har sendt) det elektronisk.

Hvis du ikke har haft mulighed for at udfylde og returnere skemaet elektronisk, kan du i stedet indlevere en papirversion på Kalundborg Museum, att.: Jens Nielsen, Adelgade 26, 4400 Kalundborg. Af hensyn til den videre planlægning bør dette gøres snarest.

UDGRAVNING

Kalundborg Arkæologiforening har fået til opgave at udarbejde en liste over de medlemmer af de fire foreninger, der fremover ønsker at deltage i arkæologiske udgravninger, med Jens Nielsen som ansvarlig for listen. **Derfor bedes du venligst reagere på det følgende, også selvom du har ekspederet skemaet!**

Efter at museumsfusionen er trådt i kraft, foregår Museum Vest-sjællands udgravninger nu på tværs af lokalmuseernes tidligere territorier.

Det er **vigtigt**, at alle medlemmer af vores arkæologiforening, der ønsker at deltage i fremtidige udgravningsarbejder, giver dette til kende og bliver opført på en liste over medlemmer, der ønsker at deltage. Når der fremover bliver brug for frivillig arbejdskraft, kan de respektive udgravningsledere suverænt udvælge de personer, de

ønsker deltagelse af. Nogle udgravningsledere vil muligvis foretrække erfarne frivillige, men jeg er ret sikker på, at de fleste også giver plads til uerfarne deltagere. Vi har i Kalundborg Arkæologiforening gode erfaringer med, at rutinerede medlemmer tager sig godt og kærligt af de mindre rutinerede, som derigennem opnår erfaringerne. Vi bestræber os på at tilgodese alle.

Hvis du har lyst til at deltage i fremtidige udgravninger, bedes du derfor venligst meddele dette til:

Kalundborg Museum, att.: Jens Nielsen, Adelgade 23, 4400 Kalundborg. E-mail jen@vestmuseum.dk, mobil 40 42 43 26.

Hvis jeg ikke hører fra dig, betragtes det som en tilkendegivelse af, at du **ikke** har ønske om at deltage aktivt i kommende udgravninger, men du kan naturligvis til hver en tid efter eget ønske blive føjet til eller slettet fra listen. I den forbindelse er det vigtigt, at du selv tager stilling til, om du betragter dig selv som enten uerfaren, noget erfaren eller erfaren.

På forhånd tak for din interesse
Med venlig hilsen
Jens

EFTER GENERALFORSAMLINGEN

d. 26. februar 2015 kl. 19:00 vil overinspektør Niels Wickman fra Holbæk Museum fortælle om museumsfusion Museum Vestsjællands fremadrettede planer for arkæologien. Fusionens nye chef for Forskning og Kulturarv er Britta Tøndborg, Museum Odsherred, men det er Niels Wickman, der varetager den praktiske side af arkæologien.

De fleste af vore medlemmer kender jo i forvejen Niels. Blandt andet har han i tidernes morgen i Folkeuniversitetets regi undervist os i yngre stenalder, og i anden sammenhæng har Niels fortalt om Holbæk Museums dengang nyeste undersøgelser.

REFLEKSIONER OVER EN FLINTSKIVE OG FIRE FLÆKKER

Langs mange af de danske kyststrækninger er der mulighed for at opsamle vandrullede flintstykker med forarbejdningsspor fra oldtiden.

Amatørforskeren konsul Eli Jepsen fra Herning var i midten af 1900-tallet opsat på at finde palæolitiske flintredskaber i Danmark. Det fortæller han om i bogen DANSK FØRISTIDSKULTUR, 1973.

Ved et besøg hos amatørarkæologen Helveg Nielsen i Jerslev i 1958 så han en samling vandrullede flintstykker fra de vestsjællandske strandvolde, heraf nogle med spor af tildannelse. I samlingen var der stykker som lignede føristidsredskaber fra England, Tyskland og Frankrig. I de følgende dage gennemsøgte han de åbne strandvolde på strækningen fra Reersø til Kalundborg Fjord. Det lykkedes ham at finde interessante stykker på flere lokaliteter. Stykkerne blev forevist dr. phil. Therkel Mathiassen på Nationalmuseet, men denne mente, at det var umuligt at give en tidsbestemmelse. Nogle år senere blev flere af stykkerne forevist franske og tyske eksperter i palæolitikum, og de var mere imødekommende. Nogle af stykkerne blev placeret i Clactonien- og Acheuléen-kulturene, så de kunne altså være mere end 100.000 år gamle.

Et problem ved vandrullede flintsager er, at de kan være vanskelige at tidsfæste. Vandslidningen kan have udvisket eventuelle karakteristiske træk, og der kan være ligheder mellem afslag og simple redskaber fra forskellige af stenaldrens kulturkredse. I nutiden er der næppe nogen danske arkæologer, der vil godkende Eli Jepsens fund fra strandvoldene. For at man kan være på den sikre side, skal fundene være gjort i geologisk daterbare jordlag fra mellemistiderne. De findes, men endnu er usikkerheden for stor til, at arkæologerne tør melde klart ud, at nu har vi fundet istidsmandens redskaber.

Man kan dog ikke se bort fra de udenlandske eksperters bedømmelser af fundene, og at Nationalmuseet har udstillet to "håndkiler" fra hans

samling, dog med et spørgsmålstegn vedrørende dateringen. Før-istidsredskaber findes sandsynligvis i danske samlinger, men endnu venter vi på det sikre fund.

I Eli Jepsens bog ses et foto af en "håndkile" fra Reersø. Han er dog opmærksom på, at "Acheuléen-håndkilen" har nogen lighed med forarbejder til flintsegle fra yngre stenalder. Den afbildede "håndkile" er sandsynligvis et forarbejde til en segl eller dolk fra senneolitikum.

To vandrullede forarbejder til fladehuggede flintsegle fundet ved Havnemark på Asnæs. Sådanne stykker kan have nogen lighed med palæolitiske håndkiler.

Nyt fund af halvfabrikata

En dag i pinsen 2014 gik undertegnede en aftentur ved sommerhusområdet Bjerger Nordstrand, beliggende mellem Reersø og Asnæs. På overgangen mellem strandengen og den forreste strandvold fangede mine øjne en håndkile-lignende flintskive. En hurtig undersøgelse af flintstykket viste dog en flad utilhugget sidekant – det måtte være et forarbejde, sandsynligvis til en fladehugget segl fra dolktid eller ældre bronzealder. En efterfølgende undersøgelse af ca. 20 m strandvold, som er kunstigt afgravet, gav yderligere opsamlinger af fire flint-

flækker. De tre kraftigste af flækkerne, med et trekantet tværsnit, kan være forarbejdet til yngre bronzealders flintknive, der er endt som affaldsmateriale. Alle stykker er vandrullede, og almindeligvis ville de færreste flintsamlere hjembringe sådanne vandslidte flintstykker. Det som gør fundet interessant, er sammenligningen med de mange fund af halvfabrikata til flintredskaber fra Asnæs, publiceret af Jens Nielsen i dette tidsskrift nr. 1, 2014 i artiklen "Flint fra halvøen Asnæs ved Kalundborg Fjord". Fra Bjerge Nordstrand er der udsigt til Asnæs ca. 10 km. mod nordvest.

Fund fra strandvolden ved Bjerge Nordstrand. Længden på de to længste flækker er 9,5 cm. Den fladehuggede flintskive har en længde på 12,5 cm.

Bjerge Nordstrand var tidligere en lille havbugt. På grund af landhævningen, sandsynligvis i løbet af yngre stenalder, blev der skabt et system af strandvolde af opskyllede rullestenslag og sand. Frem til ca. 1970 var området en lyngbevokset strandeng. I dag er næsten hele området bebygget med sommerhuse. I strandvoldene findes der flintknolde i rullestenslagene. Det må være den let tilgængelige flint-

ressource, der er blevet udnyttet af oldtidens befolkning lige som på Asnæs. Fra Sejerø kendes en række flintværksteder på øens nordkyst. Også her har man udnyttet den opskyllede flint i strandvoldene.

Fundstedet i den forreste strandvold ved Bjerge Nordstrand. Odden Asnæs ses i horisontlinjen.

Flintværksteder

Danske arkæologer har tidligt været opmærksom på, at de neolitiske bopladser ikke rummer de mængder af flintaffald, som ofte ses på de mesolitiske bopladser. Det giver mening, når vi nu ved at grovtilhugningen af større redskaber ofte har fundet sted på særlige værkstedspladser. Det gælder regulære flintminer i kridtlag med god flint, flintrige områder ved kysterne, hvor man fremstillede halvfabrikata, men også værkstedspladser med en specialiseret økseproduktion. Det mest flintrige af de kendte økseværksteder i Sydskandinavien ligger ved Skånegården syd for Malmø, kun 20 km. fra København. Her har man beregnet, at der findes knap fire ton flintaffald eller mere end 1,5 millioner flintafslag på et 4.500 kvadrat-

meter stort område. Pladsen er tolket som et økseværksted. I nærheden findes en stor kridtaflejring med flintlag. Her har man sandsynligvis hentet flinten. Siden 1970'erne har svenske arkæologer her kortlagt mere end 1.000 skakter og flintgruber.

En opgave for amatørarkæologer

Fra den yderste pynt af Røsnæs, nord for Kalundborg Fjord, er der i klart vejr en storslået udsigt. Det føles som at befinde sig midt i Danmark. Mod nordvest ses øen Hjelm – her blev der produceret flintøkseplanker. Bagved anes Djurslands klinte – her er der fundet værkstedspladser og plankedepoter. Syd for ses Samsø – også her er der fundet plankedepoter. Endnu sydligere ses Vestfyn med rige flintforekomster langs kysterne. Mod nordøst ses Sejerø – her er der flintværksteder i strandvoldene – og mod syd Asnæs med de mange fund af halvfabrikata til flintredskaber. Man forestiller sig den havgående trafik i stenalderen og bronzealderen, mellem de større og mindre øer og det jyske fastland.

Naturligvis er der forskel på tætheden af flintforekomsterne. Eli Jepsen skriver i sin bog, at han efter at have undersøgt strandvoldene syd for Kalundborg fortsatte sin "undersøgelse af strandvoldsmaterialet langs vestsiden helt op til nordspidsen af Sjællands Odde, og tilbage langs østsiden af denne odde. Disse lange strækninger til fods gav ikke yderligere resultat, så jeg erfarede, at mulighederne for at gøre sådanne fund var meget koncentreret". Eli Jepsens formål var at finde føristidsredskaber, så han nævner ikke eventuelle fund fra andre perioder af stenalderen. Det fremgår heller ikke om han er stødt på koncentrationer af opskyllet flint langs Odsherreds kyst. Generelt har oldtidens mennesker sikkert udnyttet de mest flintrige områder langs kysterne. Efter at undertegnede havde fundet de fem flintstykker ved Bjerger Nordstrand, afsøgte ca. 4 km strandvolde fra fundstedet og videre mod nord. Resultatet var en halv snes vandrullede flintafslag, tilfældigt opskyllede langs strækningen, men naturligvis kan meget gemme sig inde i strandvoldene. Kyststrækningen rummer dog ikke de enorme mængder af opskyllede flintknolde, som ses ved Havnemark på Asnæs. Ved Bjerger har man sandsynligvis kun hentet flint til brug i det nærmeste lokalområde.

Danmark har mange hundrede kilometer kyst, og mange værkstedspladser er endnu ikke lokaliseret. Her skal man nok fokusere på de mest flintrige områder. Det kan være en opgave for amatørarkæologer i de forskellige landsdele at lokalisere sådanne pladser. Der er fri adgang til hovedparten af kystområderne, man behøver ingen tilladelse for at færdes der. En registrering af sådanne pladser vil give et mere fuldstændigt billede af oldtidsfolkernes udnyttelse af flinten i kystskrænterne og strandvoldene. I øjeblikket har man kun kendskab til et forholdsvis begrænset antal flintværksteder.

Alan Tomlinson
Gl. Sorø Amts Arkæologiforening

KYSTREKOGNOSCERING

Lørdag den 21. februar kl. 10.00

Lørdag den 21. marts kl. 09.00

Søndag den 19. april kl. 09.00

Da kysterosionen forårsaget af den kommende vinters storme sandsynligvis vil frilægge kulturlag langs Kalundborgs kyster, er det vigtigt at vi fortsætter vores kystrekognoscering. Hvor vi tager hen, vil afhænge af vejrforholdene. Her ses kulturlag frilagt sidste vinter.

Det praktiske: Vi mødes ved museet og deles om kørsel i egne biler. Tilmelding til formanden senest hhv. den 20. februar, 20. marts og 17. april. Husk varmt tøj, regntøj, gode sko, mad og drikkevarer.

FORÅRETS MUSEUMSFOREDRAG

Kl. 19.30 på Kalundborg Museum. Gratis entré for vore medlemmer.

12. februar 2015: Seniorforsker Minna Kragelund

Titel: J. S. Møller og hans blik for tingenes egenart*

12. marts 2015: Museumsinspektør Nils Engberg

Titel: Nationalmuseets seneste udgravning ved Hammershus

I 2014 foretog Nationalmuseet en stor undersøgelse på Hammershus, Bornholm. De arkæologiske udgravninger havde til hensigt at datere borgen og finde ud af, om den blev opført under korstogene i 1100-tallet, eller om den blev opført af biskop Jakob Erlandsen i 1200-tallet. Museumsinspektør Nils Engberg, Nationalmuseet, vil fortælle om de nye undersøgelser og fortolkning af resultaterne.

7. april 2015: Middelalderarkæolog Martin Pavón

Titel: Kalundborgs middelalderlige byplan – anlagt på kongeligt initiativ?

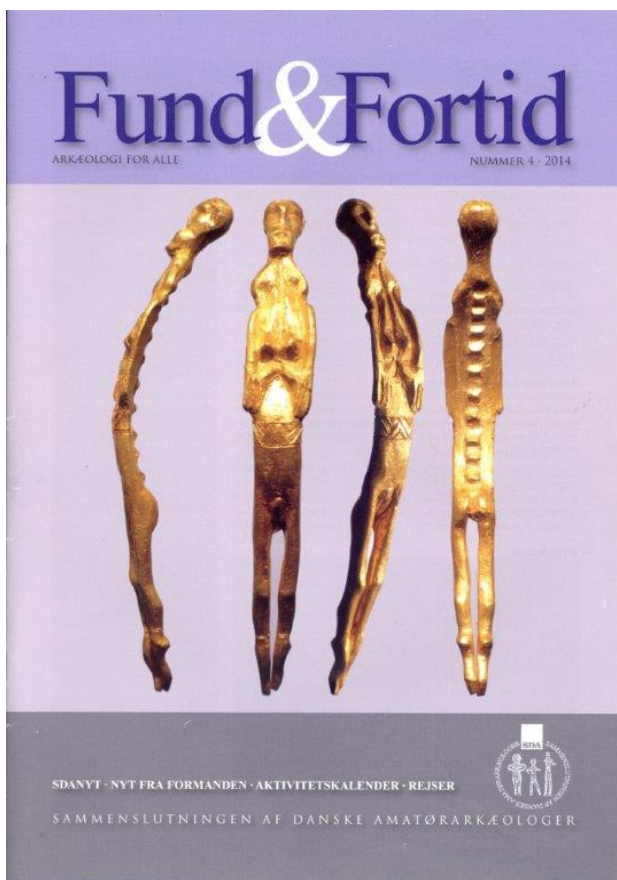
Udgravninger i Højbyen i 2012-2014 har vist, at Højbyens veje og matrikler blev anlagt i forbindelse med Kong Valdemar Atterdags modernisering af Kalundborgs befæstning og Østborgen i perioden ca. 1350-1361. Forud for disse aktiviteter havde kongen ved belejring og krig vundet sig Kalundborg tilbage til kongemagten og igangsatte herefter renoveringer og ombygninger af de vigtigste rigsborge i Danmark – heriblandt i Kalundborg. Hermed igangsatte Valdemar Atterdag et af de største befæstningsbyggerier i hele danmarkshistorien, som i særlig grad kan belyses gennem skriftlige kilder og udgravninger i Højbyen. Med udgangspunkt i Kalundborg og andre danske borge og byer vil Martin Pavón belyse Valdemar Atterdags byggeaktiviteter og fortælle om den komplicerede politiske situation, som herskede i Danmark på den tid.

7. maj 2015: Seniorforsker Jens Henrik Koudal

Titel: Musiklivets betydning for Christian Olsens sociale og kulturelle identitet.*

* Læs mere i januarnummeret af Museumsforeningens nyhedsblad

FUND&FORTID

Fund&Fortid er Sammenslutningen af Danske Amatørarkæologers medlemsblad. Bladet udkommer fire gange årligt og indeholder interessante artikler om arkæologi. Eftersom Arkæologiforeningen er medlem af SDA, koster et årsabonnement kun kr. 200. Hvis du vil abonnere på bladet i 2015 eller ønsker at se et par eksemplarer, kontakt venligst undertegnede. Du kan finde indholdsfortegnelse over samtlige numre af bladet på SDA's hjemmeside:

<http://www.arkaeologi-sda.dk/fund-fortid>

David Barry

GENERALFORSAMLING OG FOREDRAG

**Torsdag den 26. februar
Kl. 19.00 i museets foredragssal**

Dagsorden:

1. Valg af dirigent
2. Formandens beretning
3. Fremlæggelse og godkendelse af revideret regnskab
4. Vedtægtsændringer
5. Valg af bestyrelse og suppleanter:
 På valg til bestyrelsen er:
 David Barry, Jens Nielsen og Søren Rasmussen
6. Valg af revisorer og suppleanter
7. Fremlæggelse af planer for det kommende år
8. Behandling af indkomne forslag
9. Fastlæggelse af kontingent for 2016
10. Eventuelt

Foredrag af Niels Wickman, daglig leder af Arkæologiafdelingen, Museum Vestsjælland:

Efter generalforsamlingen vil Niels Wickman fortælle om Museum Vestsjællands arkæologiske undersøgelser i 2014, og hvad der er i vente i 2015. Der vil også blive lejlighed til at høre om arbejdet med at samle arkæologien i Vestsjælland, det nye arkæologiske domicil og ledelsens tanker omkring samarbejde med arkæologiforeningerne.